

XIII. DELO IN PROSTI ČAS

Delo je dejavnost, ki je povezana s proizvodnjo dobrin in opravljanjem storitev. Na ta način človek zadovoljuje potrebe → predvsem potrebe IMETI-materialne potrebe

Prosti čas je čas, v katerem ne proizvajamo dobrin. To je čas, v katerem ne zadovoljujemo potreb IMETI, temveč druge vrste potreb... posameznik naj bi se ukvarjal z dejavnostmi, ki ga veselijo/sprostijo... svobodna izbira dejavnosti.

DRUŽBENOZGODOVINSKA POGOJENOST DELITVE NA DELO IN PROSTI ČAS

a.) **PREDINDUSTRIJSKA- TRADICIONALNA DRUŽBA**

*Delitve na delovni in prosti čas ni bilo.

*Delo se je smatralo kot pojem za tiste dejavnike, ki so pomenile preživetje.

b.) **INDUSTRIJSKA – MODERNA DRUŽBA**

*v moderni družbi je prišlo med delom in prostim časom do razmejitev

*prišlo je do: PROSTORSKE, ČASOVNE, KAKOVOSTNE razmejitev med delom in prostim časom

V tovarnah, bolnicah, šolah... je bilo potrebno določiti prosti čas zaradi velikega št. ljudi

*Sodobni človek je tako razdeljen predvsem med dvema oblikama : med delom in družino... v današnji družbi ima delo velik pomen-eksistencialno vrednost..omogoča utrjevanje kolektivnih vezi in daje občutek pripadnosti skupnosti

1.) DELO KOT ZAPOSILITEV ALI SAMOZAPOSILITEV

– Kriterij dela kot zaposlitve: samozaposlitve / je lastništvo produkcijskih sredstev: zaposleni delavci so v vlogi delojemalcev, samozaposleni so tudi lastniki produkcijskih sredstev.

a.) **Karakteristike dela kot zaposlitve:**

- natančno določen delovni čas
- je plačano, spada med formalno delo, ki vključuje zaposlenost in samozaposlenost
- je legalizirano delo
- posameznik namenja zaposlitvi veliko časa in pozornosti
- zaposlitev daje posamezniku ekonomski in politični položaj

b.) **Vrste zaposlitve – delovni položaj posameznika**

- za nedoločen čas s polnim delovnim časom (redna zaposlitev)
- za določen čas s polnim delovnim časom
- za nedoločen čas z nepolnim delovnim časom (skrajšani čas)
- za določen čas z nepolnim delovnim časom: part time
- delo po pogodbi
- delo za neposredno plačilo

VRSTE DELA:

a.) **FORMALNO:** zaposlitev + samozaposlitev

b.) **NEFORMALNO:** običajno mu ni priznan status dela in ni nujno plačano...sem uvrščamo :

- delo na črno
- gospodinjsko delo
- prostovoljne dejavnosti (skrb za ostarele..)

DELITEV DELA :

A.) **VRSTE DELITVE DELA:**

1. Po spolu in starosti → najstarejša delitev dela, značilna za najzgodnješe zg. obdobje

2. Po področju dejavnosti → značilna za zg. čas (poljedelstvo, obrt, trgovina...)

3. Razvito denarno blagovno gospodarstvo →

Gospodarstvo delimo: *primarni sektor (kmetijstvo)

*sekundarni sektor (industrija)

*terciarni /storitveni sektor (šolstvo, trgovina, bančništvo...)

*kvartarni sektor (telekomunikacije, rač. tehnologija)

*v modernih drubah prevladujeta storitveni in kvartarni sektor, v manj razvitih pa primarni in deloma sekundarni sektor

4. Tehnična delitev dela →

Delovni proces je razdeljen na faze oz. delovne naloge. Vsak delovec pri izdelavi izdelka opravi eno nalogo.

Posledice:

*delavec nima pregleda nad produkcijo celotnega izdelka

*z izdelkom se ne poistoveti

*včasih niti ne ve, kaj njegova tovarna izdeluje

kaj je tehnologija

- Povezovanje dela z določenimi delovnimi sredstvi pri izdelovanju določenih izdelkov
- ponekod pri delu še danes prevladuje ročno orodje in človeška delovna sila
- od 19. stol. dalje v moderni družbi prevladuje predvsem uporaba različnih vrst strojev.

a.) Posledice uporabe določene vrste tehnologije :

-skrajšan delovni čas

-omogoča večjo produkcijo dobrin

-vpliva na poklicno izobrazbeno strukturo zaposlenih

-določa organizacijo dela

-vpliva na položaj človeka v delovnem procesu in na njegovo doživljanje dela.

b.) Vrste tehnologij (po mnenju J. WOODWARDA so osnovne tehnologije predvsem v sekundarnem sektorju)

- glede na delovna sredstva ločimo:

-OBRTNA, DELO NA TEKOČEM TRAKU, AVTOMATIZACIJA, TEHNOLOGIJA BODOČNOSTI (informacijska tehnologija)

- po C. PERROWU se vrste tehnologije razlikujejo glede na značilnosti delovnih nalog: ali so delovne naloge vedno iste ali pa so nove, nepredvidljive... glede na to loči:

OBRTNA tehnologija (ročno orodje, unikatni izdelki, dragi/cenini izdelki, izdelki bogatijo kulturno dediščino: idrijska čipka)

RUTINSKA tehnologija (strojna izdelava izdelkov, velikoserijska izdelava, izdelki so cenejši, ta dela ne zahtevajo veliko znanja, delo na tekoči trak se prvič uvede v industriji v ZDA - v fordovi tovarni avtomobilov 1913)

Lastnosti tekočega traku:

Positivne → produkcija izdelkov se je povečala, za izdelavo enega izdelka je potrebno manj časa

Negativne → tak proces je za delavca nepregledn, delavec nima vpogleda v nastajanje izdelka, delu je odvzeta odgovornost, ustvarjalnost...

Posledice → odsotnost z dela, fluktacija delavcev, velik izmet, stavke...

Rešitve → delavci rotirajo, oblikujejo delovne skupine, obogatitev delovnih nalog...

INŽINIRSKA tehnologija

NERUTINSKA tehnologija (okrog 1940-1950 v ZDA, sodelujejo stroji, človek ima 2 možnosti: ali sodeluje kot nadzornik, popravljalec, vzdrževalec ali pa sodeluje kot inženir..)

Družbene posledice avtomatizacije-kibernetizacije:

Positivne posledice → združevanje domačega okolja in delovnega mesta (delo doma pred

compom), kibernetizacija vrača delu ustvarjalnost, delovni čas je skrajšan, delo postane vrednota.

Negativne posledice → nekateri menijo, da avtomatizacija ni prinesla zadovoljstva, da je to samo mit... govorimo o MITU TEHNOLOŠKE SPREMEMBE/OPTICIZMU.

Nekateri so mnenja, da avtomatizacija in informacijska tehnologija ohranjata zaposlitve, ki niso ustvarjalne: ne odpravljata rutinskega dela, vse več je OSLOVSKEGA dela, vse je več DEPROFESIONALNOSTI in DEKVALIFIKACIJE... avtomatizacija povzroča BIFURKACIJO delovne sile na nivoju podjetja : na eni strani intelektualno delo na drugi, neustvarjalno delo.

DELO IN ODTUJITEV (Alienacija)

O odtujenem delu in odtujitvi na sploh je pisal KARL MARX
Meni, da so delovci najemna delovna sila, ki je prisiljena delati za svoj obstoj.

Rešitev oz. odpravo takšnega stanja vidi Marx v:

-razvoju tehnologije

-ukinitvi privatne lastnine

-v izgradnji komunistične družbe, v kateri delavci ne bodo delali le zaradi preživetja, temveč zaradi svojega zadovoljstva

RAZLIČNI DEJAVNIKI IN NJIHOV VPLIV NA PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA

Na preživljanje prostega časa vpliva → DOLŽINA DELOVNEGA ČASA
→ ŽIVLJENSKI STANDARD LJUDI
→ VRSTA NAŠE ZAPOSLOTITVE

Dolžina delovnega časa : v primeru da delovni čas traja zelo dolgo, ima posameznik malo oz. skoraj nič prostega časa.

Nekoč: v času kraljice Elizabete I. Je v Angliji delovni čas trajal 15/16 ur dnevno...v 19.stol. je še vedno trajal 12 ur dnevno-delavci so bili utrujeni.

Danes: delovni čas traja od 35 do 42 ur tedensko...v Slo. Imamo 40-urni delovni teden.

Posledica: delovni čas se je zmanjševal, prosti čas podaljševal...vse bolj se je začelo porajati vprašanje kako prosti čas preživljati.

Življenski standard ljudi (se je začel dvigovati s tehnološkim razvojem) →

✳ **ADAM SCHAFF** → višji življenski standard omogoča ljudem kvalitetnejšo izrabo prostega časa. Človek postaja »HOMO LUDENS« -Človek ki se igra.

☐ **Kritike :**

☐ **ANDRE GORZ** → človek prosti čas oblikuje kapitalistični sistem. Človek ga ne preživlja ustvarjalno, po lastni volji.

☐ **HERBERT MARCUSE** → človek išče zadovoljstvo v kupovanju izdelkov, kar proizvajalcem omogoča profit. Človek postaja :«srečni robot»

☐ **SIMON FRITH** → tudi brezdelo ni prosti čas, temveč organizirano NEDELO, kar določajo kapitalistične produkcije.

☐ **TOM BURNS** → posameznik ni samo pasiven temveč tudi aktiven potrošnik industrijskih izdelkov. Ima možnost izbire, na ta način gradi lastno identiteto.

Zaposlitev in prosti čas

☉ **STANLEY PARKER** → «kako bomo preživeli prosti čas je odvisno od naše zaposlitve»...od stopnje avtonomije, samostojnosti pri delu; zadovoljstva z delom; od stopnje zavzetosti pri delu.

Razlikuje 3 vzorce povezanosti dela in prostega časa:

- ❶ **VZOREC RAZREŠITVE** → Značilen za intelektualno delo (zdravniki, učitelji, managerji...) Poklicno delo se širi na prosti čas, se s prostim časom povezuje.
- ❷ **VZOREC NEVTRALNOSTI** → značilen za srednjo stopnjo avtonomije. Delo in prosti čas sta razmejena. V prostem času takšna oseba namenja pozornost predvsem družini, prijateljem..delo jim pomeni plačilo ne pa zadovoljstvo.
- ❸ **VZOREC OPOZICIONALNOSTI-NASPROTNOSTI** → delo je nujno zlo, sredstvo za preživljanje in preživetje.v prostem času ti posamezniki opravljajo čisto drugačno delo.

Poleg dela vplivajo na preživljanje časa tudi drugi dejavniki:

VRSTA KULTURE- V različnih kulturah prepisujejo delu in prostemu času različen pomen. Gre za razlike v vrednotah, normah...

POLITIČNA UREDITEV DRŽAVE:

- v bivših socialističnih državah :

zaposlitev je pomenila socialno varnost, prosti čas pa se je namenjal dodatni dejavnosti, ki je prinašala zaslužek

- kapitalistične države:

na prosti čas vpliva delo- TRG.

ŽIVLJENSKI STANDARD POSAMEZNIH SKUPIN: Revni drugače preživljajo prosti čas kot bogati –predvsem manj kakovostno

SPOL-ženske imajo manj prostega časa kot moški, posebej zaposlene mati, žene-življenske sopotnice...opravljajo veliko gospodinjkega dela.

VPLIV MEDIJEV-pri preživljanju prostega časa imajo veliko vlogo mediji (tv, internet...), zlasti na mlade ter ženske.

ODNOS DO DELA

a.)Protostanska delovna etika oz. etika dela

Delo je dolžnost;tudi užitek in brezdelje morata biti upravičena MAX WEBER:«PROTESTANSKA ETIKA IN DUH KAPITALIZMA» WEBER dokazuje, da je protestanska etika vplivala na razvoj kapitalizma
--

b.) Instrumentalni odnosi do dela

delo se doživlja kot sredstvo za doseganje drugih ciljev → cilj: zaslužiti vleiko denarja, ki omogoča kvalitetno preživljanje prostega časa.

GOLDTHORPE & LOCKWOD sta v raziskavi o vplivu različne tehnologije na doživljanje dela ugotovila,da tehnologija nima vpliva na dožiljanje dela.

Po nujnem mnjenju so vzroki: da sodobno avtomatizirano delo ne nudi delavcem dovolj kreativnosti oz. ustvarjalnosti.

Zaslužek jim omogoča kvalitetno preživljanje prostega časa :izleti,letovanja,rekreacija.

Cecil W.MILLS meni da je v sodobnem času protestantsko etiko zamnejala ETIKA prostega časa, ki je značilna za industrijske države.

c.)Estetika dela

-delo se danes ceni,predvsem tisto,ki daje možnost samopotrjevanja in ustvarjalnosti.

POKLICNA STRUKTURA IN BREZPOSELNOST

a.) Poklicna struktura

1. Področja zaposlitve →

- **predindustrijsko obdobje:** 95% ljudi se je ukvarjalo s kmetijstvom → primarni sektor
- **začetki industrijskega obdobja:** 19. stol. vse več ljudi se je začelo zaposlovati v različnih vejah industrije.. oblikovati se je začel sekundarni sektor.. bivši kmetje postanejo delovci.
- **danes:** v obdobju po II. sv. vojni se je poleg sekundarnega začel širiti terciarni oz. storitveni sektor
- v postindustrijskih družbah se je začel oblikovati še kvartarni sektor- telekomunikacij, računalniške tehnologije....
- s kmetijstvom se v Evropi ukvarja samo od 3 do 8% ljudi
- intenzivno kmetijstvo je značilno za visoko razvite države

b.) Izobrazbena struktura zaposlenih

→ obdobje industrijske revolucije:

- ◆ prvo obdobje (konec 18. začetek 19. stol.): nekvalificirana delovna sila
- ◆ drugo obdobje (od sredine 19. stol. do 2. sv. vojne): javne obvezne šole, št. strokovne šole

→ obdobje po II. sv. vojni:

- ◆ šolanje se podaljšuje
- ◆ povečuje se potreba po delovni sili
- ◆ širi se terciarni sektor... ki potrebuje izobražene ljudi

→ konec 20. stoletja in začetek 21. stol.

- ◆ zahteve po izobraženi delovni sili so vse večje

Vzroki: - hitro širjenje terciarnega sektorja; poraja se tudi kvartarni
- nastanek novih poklicev, ki zahtevajo formalno izobrazbo (informatika)
- tehnološke zahteve
- razmišljanja da je izobražena delovna sila bolj produktivna in da bo zaposlena na področju avtomatizacije.

Posledice: - šolanje se vse bolj podaljšuje (v Evropi je šolanje dolgo :12-13 let.)
- generacije, ki vstopajo v zaposlitev so bolj izobražene od generacije je že zaposlena
- veliko je usposabljanja na delovnem mestu

c.) Brezposelnost

je družbeni pojav, ki nam kaže koliko delovno sposobnega prebivalstva, ki si zaposlitve želi, je zanjo dovolj izobražena in sposobna, zaposlitve ne dobi.

2 metodi določanja brezposelnosti:

REGISTRIRANA BREZPOSELNOST:

- njene podate vodi Zavod za zaposlovanje
- brezposelna oseba je tista, ki :
 - nima redne zaposlitve oz ni samozaposlena
 - ni lastnik ali solastnik podjetja
 - ni lastnik, solastnik ali uporabnik nepremičnin, s katerimi bi se lahko ta oseba preživljala.
 - je sposobna in voljna delati v skladu z izobrazbo

- je prijavljena na Republiš. Zavodu za zaposlovanje

METODA MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA :ILO

- metoda ILO se izvaja s pomočjo ankete
- za brezposelne osebe se po omenjeni metodi štejejo osebe, ki v REFERENČNEM TEDNU (v tednu izvajanja ankete o brezposelnosti in zaposlenosti) zadostijo tem kriterijem: 1.so brez dela oz. zaposlitve
2. zaposlitev aktivno iščejo (prijavljeni na zzz,pišejo prošnje za zaposlitev)
3.pripravljenje so se zaposliti v kratkem...

VRSTE BREZPOSELNOSTI

1.PROSTOVOLJNA

- kadar brezposelni niso pripravljeni sprejeti slabše plačanega delovnega mesta
- kadar niso pripravljeni se preseliti v nov kraj,zaradi nove možne zaposlitve
- kadar se ne želijo kvalificirat

2.ODKRITA BREZPOSELNOST

- **sezonska brezposelnost** – posledica kolebanj v proizvodnji
- **frikcijska brezposelnost** – prehodi iz enega v drugo podjetje, iskanje prve zaposlitve, iskanje zaposlitve po odpustitvi,
- **strukturna brezposelnost**- izhaja iz neuskladenosti med ponudbo in povpraševanjem po določenih poklicih
- **prikrita brezposelnost- podzaposlenost** (so tiste osebe, ki so zaposlene vendar le delno, želele bi delati več pa ali pa na ustrežnejših mestih zanje)
-latentna brezposelnost (so osebe,ki niso zaposlene,zaposlitve ne iščejo vendar so se pripravljene takoj po določenih pogojih zaposlit.)

VZROKI BREZPOSELNOSTI

→ **V razvitih državah :** ● tehnološki razvoj

- uvajanje novih tehnologij (avtomatizacija omogoča gospo.rast vendar to gospodarsko rast ne spremlja povečanje zaposlovanja - Rast brez zaposlovanja)

→države na prehodu: **TRANZICIJSKE DRŽAVE:**

● **Velja tudi za slo.**

● **v bivših socialističnih državah:**

-zaposlitev je veljala za **socialno pravico**,za katero jamči država kar je pomenilo:

- uradne-registrirane brezposelnosti ni bilo
- povpraševanje po delovni sili je bilo večje od ponudbe
- polna zaposlitev je bila prej pravilo kot izjema
- zelo malo je bilo zaposlitve za določen čas:part time

PRESTRUKTURIRANJE GOSPODARSTVA

V 90.letih je prišlo do preobrata. Namesto socialističnega planskega načrtovanja in samoupravnega sporazumevanja so se začele uvajati tržne zakonitosti.

To je za zaposlene imelo velike težave; posledica pa je bila velika porast brezposelnih.

SLOVENIJA → ● **V 90.LETIH (skoraj 20 in več% brezposelnih)**

- danes : med 10 in 12%
- večina brezposelnih je sproduciral sekundarni sektor, ki se je

transformiral

- moški:ženske→ večina brezposelnih je bila med moško populacijo; to pa zato ker je v sek. Sektorju bila zaposlena predvsem moška populacija(jeklarstvo,gradbeništvo...)
- kvalificiranost brezposelne populacije :pretežno nekvalificirana in slabo izobražena sila

Družbene skupine ki so največkrat brezposelne

- **Mladi**→ Nimajo dovolj delovnih izkušenj ali izobrazbe,med njimi je največ prvih iskalcev zaposlitve
- **Starejši**→ Ta skupina najtežje najde ponovno zaposlitev;težje se prekvalificirajo,ter vključujejo v dodatna izobraževanja
- **Najmanj izobraženi in kvalificirani**→v pogojih novih tehnologij,ki temeljijo na znanju. jim je težko zagotoviti zaposlitev.
- **Ženske**→največkrat so zaposlene za določen in krajši delovni čas, ker delodajalci presojujejo, da bodo zaradi materinstva in družine večkrat odsotne
- **Predstavniki etničnih manjšin**→ v Sloveniji so to ROMI

VZROKI:

- med njimi je velik delež slabo izobraženih in kvalificiranih
- prisotnost nacionalističnih in rasnih stališč pri nekaterih delodajalcih
- med etničnimi skupinami je velik delež mladih,ki so že tako težko zaposljiva skupina
- ● ● ● brezposelnost na posameznih območjih v državi ● ● ●
 - tisti ki živijo na takšnih območjih so težje zaposljivi kot če bi živeli na drugih
 - območjih :npr. V sloveniji,prekmurje,dolenska,zg.posočje...

Kako doživljajo brezposelnost različne druž.skupine???

- **Mladi**→ kot NAPAD na njihovo prihodnost;občutek da jih v prihodnosti ne čaka nič lepega,da ne bodo mogli uresničiti svojih sanj (stanovanje,avto...), velikokrat brezposelnost mlade pahne v kriminal.
- **Ljudje srednjih let**→ti so že bili zaposleni,zato je za njih nastanek brezposelnosti zelo boleče...izgubo zaposlenosti smatrajo kot izgubo identitete.Veliko med njimi jih zbolijo ali pa naredijo samomor.
- **Ženske**→brezposelnost ne prizadane tako močno kot moške

ORGANIZIRANOST ZAPOSLENIH

a.) SINDIKAT

- 1.VLOGA :
- nastanejo z industrilizacijo v 19.stol
 - so legitimni predstavniki delojemalcev
 - priznavajo jih :delojemalci,delodajalci,država
 - sindikati ščitijo interese delavcev – delojemalcev
 - sredstvo sindikatov je KOLEKTIVNA POGODA med delodajalci in delojemalci
 - v primeru,da delovci niso zadovoljni z plačilom se zatečejo k STAVKI
 - STAVKE so: - uradne (dovoljene,pripravljene)
 - divje (niso organizirane s strani sindikatov)

2. sindikati nekoč/danes:

- nastali so kot zaščitnik industrijske fizične delovne sile. Njihov pomen se je danes zmanjšal; članstvo v sindikatih upada.
- Vzroki → ● neuspešnost stavk ima za posledico razmišljanja, da sindikati izgubljajo svojo moč
- nimajo več česa ponuditi, kajti večina pravic delavcev je uzakonjenih

3. Članstvo v sindikatu (kdo je član sindikata?)

- več je moških kot žensk
- več je manj izobraženih in nekvalificiranih kot obratno
- prevladujejo fizični delovci
- več starejših kot mlajših
- manj je vodstvenega in vodilnega kadra

4. Poklicna in profesionalna združenja

A.) POKLICI IN POKLICNA ZDRUŽENJA

- njihov nastanek je povezan z družbeno delitvijo dela:
 - kot poklicna združenja so bili nekoč CEHI (določali so pogoje za vstop v poklic. napredovanje....) Vrh razvoj dosežejo v sr. veku, zakon pa s pojavom kapitalizma.
 - Mehanizacija je uvedla razvrstitev poklicev - DEPROFESIONALIZACIJO
 - Mehnaizacija je imela za posledico tudi propad obrtnih delavnic
 - Poklicna združenja danes – gre za družbeno posameznih poklicev - njihova naloga in cilj sta strokovne narave
 - Sindikati ščitijo zaposlene različnih poklicev v eni panogi.

B.) PROFESIJE, PROFESIONALNA ZDRUŽENJA in PROFESIONALNA ETIKA

a) PROFESIJA:

razlike med profesijo in poklicem:

- profesija temelji na teoriji, poklic na rutini, izkustvu
- za profesijo je potreben daljši čas izobraževanja
- profesionalna dejavnost temelji na AVTORITETI STROKOVNE SODBE
- profesionalna dejavnost uživa občudovanje in spoštovanje javnosti,
- za profesijo je značilno umsko in ustvarjalno delo, za poklic pa fizično in rutinsko delo
- zahteve po posebnih znanjih in ravnanjih hkrati omejujejo dostop do profesije.

Kdo je profesionalc???

- strokovnjak ki je predan svojemu poklicu
- delati mora strokovno in odgovorno
- profesionalci se morajo med seboj podpirati
- spoštovati mora profesionalni etični kodeks

b.) PROFESIONALNA ZDRUŽENJA

- so združenja, v katere se včlanjujejo profesionalci : zdravniki, novinarji, odvetniki
- družbena funkcija profesionalnih združenj:
 - pozitivno vlogo profesionalnih združenj je poudaril E. DURKHEIM
 - S svojim kodeksom etike omejujejo individualizem in na ta način vzpostavijo družbeni nadzor.
- kritike: s sklicevanjem na strokovnost ta združenja onemogočajo nadzor javnosti in na ta način ustvarjajo vtis o lastni pomembnosti

c.)PROFESIONALNA ETIKA

- gre za KODEKS NORM oz. pravil vedenja,ki veljajo za določeno profesijo
- spoštovanje profesionalne etike pomeni:
 - upoštevati blaginjo države
 - delo opravljati strokovno in odgovorno
 - se dodatno izobraževati